

SƏMƏRQƏNDƏ TÜRK DÖVLƏTLƏRİ TƏŞKİLATININ **TÜRK UNİVERSİTETLƏR BİRLİYİ** **REKTORLARININ XÜSUSİ** **GÖRÜŞÜ KEÇİRİLİB**

Türk Dövlətləri Təşkilatının Türk Universitetlər Birliyi (TÜRKÜNİB) rektorlarının cari ilin iyun ayının 6-7-də Özbəkistanın Səmərqənd şəhərində Xüsusi Görüşü keçirilmişdir. Xüsusi Görüş Türk Dövlətləri Təşkilatının Katibliyi, TÜRKÜNİB-in hazırki sədrliyini həyata keçirən Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti (UNEC), Özbəkistanın Beynəlxalq “İpək Yolu” Turizm və Mədəni İrs Universiteti və Daşkənd Dövlət Şərqşünaslıq Universiteti ilə birgə təşkil olunmuşdur.

**“Türk Sivilizasiyasının Paytaxtı”
Səmərqənddəki görüşə Azərbaycan,
Qazaxıstan, Qırğızıstan, Türkiyə və
Özbəkistandan TÜRKÜNİB üzvü
universitetlərin rektorları və yüksək
səviyyəli təmsilçiləri qoşulmuşdur. Görüşdə
Azərbaycan Dövlət İqtisad Universitetini (UNEC)
universitetin rektoru professor Ədalət Muradov və
rekturun müşaviri Elşən Bağırzadə təmsil etmişdir.**

Türk Dövlətləri Təşkilatının Baş katibinin müavini Sədi Cəfərovun moderatorluğu ilə keçirilən Xüsusi İclasın açılışında Özbəkistan Respublikasının Ali təhsil, Elm və İnnovasiya nazirinin birinci müavini Komiljon Kərimov, Özbəkistanın Beynəlxalq “İpək Yolu” Turizm və Mədəni İrs Universitetinin rektoru Aziz Abduhakimov, Azərbaycan Dövlət İqtisad Universitetinin (UNEC) rektoru professor Ədalət Muradov, Qırğızıstan-Türkiyə Manas Universitetinin rektoru professor Alpaslan Ceylan, Daşkənd Dövlət Şərqsünaslıq Universitetinin rektoru professor Gülçehra Rixsiyeva və Hoca Əhməd Yəsəvi Beynəlxalq Qazax-Türk Universiteti Qəyyumlar Şurasının sədri professor Muhittin Şimşek çıxış etmişlər.

Özbəkistanın Ali Təhsil, Elm və İnnovasiyalar nazirinin birinci müavini Komiljon Kərimov iştirakçılar qarşısında çıxış edərək onları salamlamış, elm və təhsil sahəsində əməkdaşlığın inkişafına töhfə verəcək bu görüşün əhəmiyyətini vurğulamışdır.

Türk Dövlətləri Təşkilatı Baş katibinin müavini Sədi Cəfərov çıxış nitqində Türk Dövlətləri Təşkilatının baş katibi səfir Kubançebek Ömürəliyevin salamlarını tədbir iştirakçılarına çatdıraraq, üzvlərin təhsil sahəsində imkanlarından istifadə edərək konkret nəticələrə nail olmaq üçün TÜRKÜNİB çərçivəsində əməkdaşlıqla bağlı məsələlərin müzakirəsinin vacibliyini qeyd etmişdir.

İclasın gündəliyinə uyğun olaraq, tərəflər TÜRÜNİB-in fəaliyyət prinsiplərini, Orhun Mübadilə Proqramının mövcud imkanlarını və çağırışlarını müzakirə etmiş və TÜRÜNİB-in 2023-2024-cü illər üçün fəaliyyətinə dair Yol Xəritəsini qəbul etmişlər. Tərəflər Birliyə üzv olmaq istəyən universitetlərin müraciətləri ilə bağlı fikir mübadiləsi də aparmışlar.

TÜRÜNİB-ə sədrlik edən Azərbaycan Dövlət İqtisad Universitetinin rektoru professor Ədalət Muradov Xüsusi Görüşdəki çıxışında UNEC tərəfindən hazırlanan TÜRÜNİB Yol Xəritəsi, Orhun mübadilə proqramının mövcud vəziyyəti, Türk universitetləri arasında kommunikasiyanın gücləndirilməsi, TÜRÜNİB-in təşkilatlanmasının gücləndirilməsi kimi məsələlərə toxunmuşdur. O, Türk universitetləri arasında əməkdaşlığın

*Xüsusi Görüş
çərçivəsində Hoca
Əhməd Yəsəvi Beynəlxalq
Qazax-Türk Universiteti
tərəfindən nəşr edilən
20 cildlik "Türk
Ədəbiyyatı İsimlər
Lügəti Ensiklopediyası"
həmin universitetin
Qəyyumlar Şurasının
sədri professor Muhittin
Şimşək tərəfindən tədbir
iştirakçılarına təqdim
edilmişdir.*

səmərəliliyinin artırılması yolları haqqında fikirlərini bölüşərək Orhun Mübadilə Proqramının əhatə dairəsini, imkanlarını, cəlbədiciyini və dayanıqlılığını artırmağın, üzv universitetlərin elmi-tədqiqat və təhsil potensialından, infrastruktur və kadr imkanlarından mümkün qədər birgə istifadənin, elmi nəşrlərin keyfiyyətinin artırılması, beynəlxalq standartlara cavab verən ortaq elmi nəşrlərin hazırlanmasının, TÜRÜNİB Tələbə Şurasının fəaliyyətinin daha da gücləndirilməsinin əhəmiyyətindən danışmışdır.

Sonra Xüsusi Görüş iştirakçıları Özbəkistan tərəfinin Türk Dövlətləri Təşkilatının Katibliyi ilə birgə təşkil etdiyi "Əfrasiyab (Alp Ər Tunqa) türk dövlətçiliyinin əsaslarını qoyan tarixi şəxsiyyət kimi" adlı elmi seminara qoşulmuşdur.

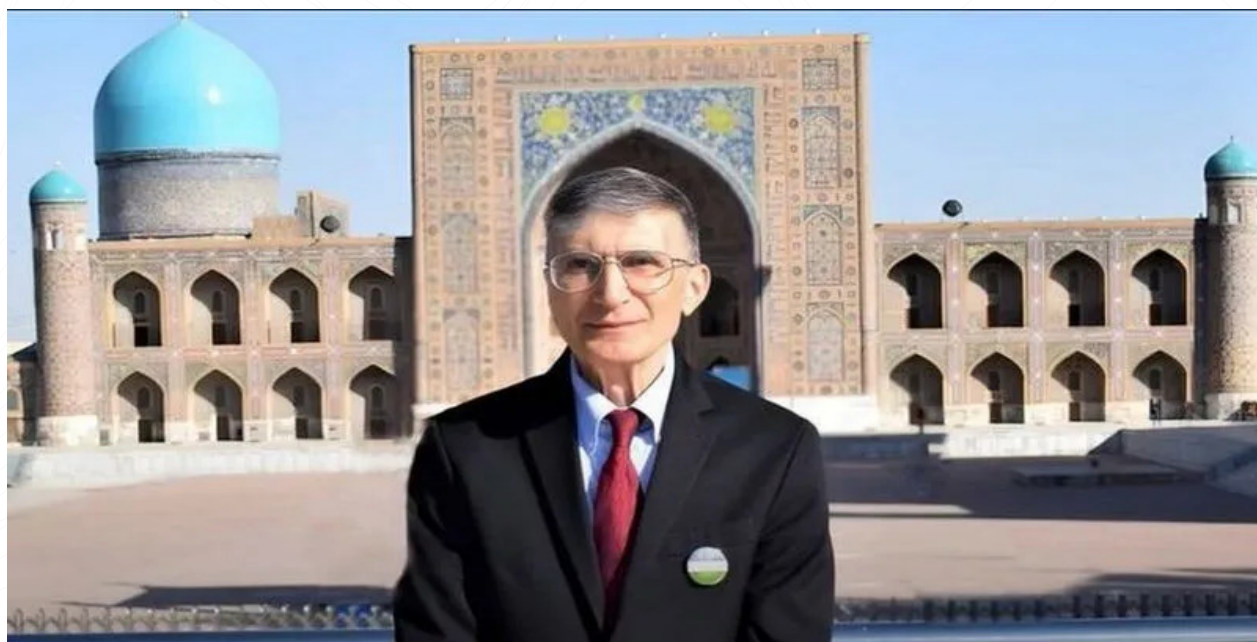

Səmərqənd şəhərində yerləşən "Əfrasiyab" Tarix Muzeyində keçirilmiş seminarda Türk ölkələrindən olan alimlər Alp Ər Tunqanın Türk Dünyasında mühüm tarixi şəxsiyyət kimi oynadığı rolla bağlı fikirlərini tədbir iştirakçılarına çatdırmışdır.

Seminardan sonra Xüsusi Görüşün fəxri məruzəçisi, Türk elm adamı, Nobel Mükafatı Laureatı professor Aziz Sancar videokonfrans vasitəsilə tədbir iştirakçılarına müraciət edərək Türk Dünyasında elmin və təhsilin inkişafı, gənc nəsillər arasında elmin təşviqi ilə bağlı fikirlərini bölüşmüşdür.

TÜRK DÖVLƏTLƏRİ TƏŞKİLATI TÜRK UNİVERSİTETLƏR BİRLİYİ REKTORLARININ XÜSUSİ GÖRÜŞÜ

SƏMƏRQƏND, 7 İYUN 2023
PROFESSOR AZİZ SANCARIN
ÇIXIŞ MƏTNİ¹

AZİZ SANCAR: "BİZ ÇALIŞDIQCA, İSTEHSAL
ETDİKCƏ ÜSTÜN OLACAĞIQ. ƏKS HALDA,
ÜSTÜNLÜK GENETİK DEYİL. BÜTÜN İNSANLAR
BİR-BİRİNƏ BƏRABƏRDİR."

¹ Mətni Türkiyə Türkcəsindən Azərbaycan Türkcəsinə uyğunlaşdırdı: iqtisad üzrə fəlsəfə doktoru, dosent Elşən Bağırzadə, elshan.
bagirzadeh@unec.edu.az

6-7 iyun 2023-cü il tarixində Özbəkistan Respublikasının Səmərqənd şəhərində Azərbaycan Dövlət İqtisad Universitetinin (UNEC) sədrlik etdiyi Türk Dövlətləri Təşkilatı Türk Universitetlər Birliyi Rektorlarının Xüsusi Toplantısı keçirilmişdir. Toplantı çərçivəsində Nobel Mükafatı Laureatı, UNEC-in Fəxri doktoru, professor Aziz Sancar video-çıxış etmiş və Türk Dünyasında elm, təhsil və texnologiyanın inkişafına dair fikirlərini toplantı iştirakçıları ilə bölüşmüşdür. Böyük marağa səbəb olan bu çıxışın tam mətnini diqqətinizə təqdim edirik.

Əziz bacı və qardaşlarım!

Ilk öncə bildirmək istəyirəm ki, Türk Dövlətləri Təşkilatına bağlı olan Türk Universitetlər Birliyinin toplantısında sizə müraciət etmək mənim üçün böyük qürur mənbəyidir.

Uzun müddətdir bir-birindən ayrı düşmüş Türklərin bir araya gəlməsi, güclərini birləşdirməsi, həm özlərinin, həm də dünyanın inkişafına töhfə vermək imkanı əldə etməsi bizim hər zaman gənclik arzumuz olmuşdur. Ona görə də mən çox şadam ki, siz "Türk Dünyasının Sivilizasiya Paytaxtı" Səmərqənddə bir araya gəlib millətimizin elm və təhsil problemlərini, bu problemlərin ortaq həll yollarını müzakirə edirsiniz.

Mən Nobel mükafatını alanda hiss etdim ki, təkcə özümü deyil, təkcə Türkiyə Respublikasını deyil, bütün Türk Dünyasını təmsil edirəm, bunu bildirdim və bundan çox qürur duyurdum. Amma eyni zamanda, içimdə bir əzginlik var idi. Biz böyük sivilizasiyalar yaradan böyük Türk millətiyik. Axı mən niyə Nobel qazanan ilk Türk olmalıyam?

Biz öz tariximizlə fəxr edirik. Tarix kitablarında bizə öyrədirdilər ki, biz türklər böyük sivilizasiyalar yaratmışıq. Düzünü deyim, mən ibtidai sinifdə, orta məktəbdə buna inanırdım. Amma liseyə və universitetə

gedəndən sonra buna şübhə etdim. Çünki universitet dərslərimdə Newton, Curie, Einstein, Pasteur, Koch və.s vardı, ancaq Uluğ Bey, İbni Sina, El Biruni, Mehmet, Alparslan, Özbək qızı Nigora və.s yox idi. Bu fakt məndə bir həsrət olaraq qaldı. İllər sonra Qərbi müəlliflərinin əsərlərini oxudum və anladım ki, 750-1250-ci illər arasında Türk Dünyası elm dünyasının mərkəzi olub. Həqiqətən də biz böyük sivilizasiyalar yaratmışıq. Amma bir çox səbəblərə görə bundan sonra elmlə məşğul olmağı dayandırdıq və Avropa, Amerika Birləşmiş Ştatları bizi qabaqladı. Bunu həll etməliyik.

Həqiqətən də göz qabağındadır ki, biz Türklər son 500 ildə elmə layiqincə töhfə verə bilməmişik. Bəs niyə verə bilməmişik? Bəzi insanlar bu suala "ağıllı olmadığınız üçün" cavabını verirlər. Amma elmlə məşğul olmaq genetikə və ya zəka ilə bağlı deyil, ənənə məsələsidir. Yəhudi qardaşlarımız dünya əhalisinin 0,2 faizini təşkil edir və elm üzrə Nobel mükafatlarının 20 faizini alırlar. Onlar digər insanlardan daha ağıllıdırlarmı? Xeyr. Sadəcə onların mədəniyyətində elmə, təhsilə önəm verilir. Ona görə də biz bunu ənənəyə çevirməli və bunu uşaqlarımıza erkən yaşda aşılamalıyıq. Xüsusilə sosial elmlərlə məşğul olan elm adamlarımız bu məsələ üzərində işləməlidirlər.

Mən getdiyim Türk ölkələrində texnologiyaya əhəmiyyət

verməyə başladığını gördüm. Texnologiya vacibdir, lakin fundamental elm olmadan texnologiya yoxdur. Avropadan, Amerikadan maşın alıb texnologiya yaradır, patent aldım, bilmirəm nə aldım, nə Türkiyə, nə də Türk Dünyası yüksələcəkdir. Mən buna inanıram. Dünyada ad çıxarmaq istəyiriksə, bir güc kimi tanınmaq istəyiriksə, yadellilər tərəfindən idarə olunmaq istəmiriksə, elmlə məşğul olmalıyıq, elmdə güclü olmalıyıq ki, dünya bizi elmimizlə tanısin. Unutmaq lazım deyil ki, biz çalışdıqca, istehsal etdikcə üstün olacağıq. Əks halda, üstünlük genetik deyil. Bütün insanlar bir-birinə bərabərdir.

Şübhəsiz ki, Türk Dünyasında elmi geriliyin bir çox institusional və sosial səbəbləri var. Təəssüf ki, mən onların həllini yaxşı bilmirəm. Amma mənim başa düşdüyüm odur ki, maddi sərmayə qoymaqdan daha çox elm mühiti yaratmaq lazımdır. Uluğ Bəy, İbn-i Sina, Əl-Biruni birdən-birə ortaya çıxmadı. O dövrdə Türk Dünyasında elm mühiti var idi, yüzlərlə uğurlu alim var idi və elmə maraq çox idi, elmə əhəmiyyət verilirdi. Eyni zamanda, Uluğ Bəy və Uluğ Bəy kimi Orta Asiya Qızıl Dövrünün digər alimləri də Türk Dünyasında alimlərlə birgə çalışaraq elmlə məşğul olurdular. Bu gün bunlara əhəmiyyət versək, Türk Dünyasında elm və cəmiyyət inkişaf edə və irəliyə doğru gedər.

Türk Dünyasındakı elmi geriliyin səbəblərini və onların çarələrini tapmaq üçün sosial elm adamlarımızın birgə və ətraflı araşdırmalarına ehtiyac olduğu şübhəsizdir. Amma mən öz təvazökar müşahidələrimə əsaslanaraq Türk Dünyasında elmin inkişafı və dünya ilə rəqabət aparmaq üçün nə etməli olduğumuzu burada ümumiləşdirmək istərdim.

1. Birincisi, elm ədalətin, azad düşüncənin və sorğu-sualın mövcud olduğu mühitlərdə inkişaf edir. Biz bunu unutmamalı və uşaqlarımızı bu ruhla, bu varidış böyütməli, onlara bu mühiti təmin etməliyik. Elmdə azad düşüncə çox vacibdir. Türk Respublikalarına gedəndə məni mərasimlə qarşılayır, böyük hörmət göstərirsiniz. Əlbəttə ki, bir insan kimi bu xoşuma gəlir. Amma elmdə bunlara yer yoxdur. Mənimlə işləyən ən uğurlu alimlər və yetişdirdiyim ən uğurlu tələbələr mənimlə mübahisə edən tələbələr olub. Bu baxımdan biz, xüsusən də azyaşlı uşaqlarımıza sərbəst düşüncəni, yaşlıların, mənim kimi insanların dediklərini sorğulamağı öyrətməliyik.

2. İkincisi, biz fundamental elmlərə üstünlük verməliyik. Sosial elm adamlarımız bunu qüsurlu kimi görməsinlər, onlara böyük hörmətim var, amma sizə deyim ki, biz fundamental elmlərə sərmayə qoymalıyıq, uşaqlarımızın fundamental elmlərlə məşğul olmasına dəstək olmalıyıq, onlarda özlərinə inam yaratmalıyıq.

3. Üçüncüsü, biz qızlarımıza və oğlanlarımıza eyni təhsil imkanını verməliyik. Başda Türkiyə Respublikası olmaqla, bütün Türk cəmiyyətlərində bunun problem olduğunun fərqi deyərəm. Bunu həll edə bilməsək, cəmiyyətimizin yarısını təşkil edən qadınlarımızın potensialından inkişaf yolunda yararlanma bilmərik, bu potensialı reallaşdıran cəmiyyətlərlə rəqabət apara bilmərik.

4. Dördüncüsü, uşaqlarımıza çox erkən yaşlarından eksperiment etməyi öyrətməliyik. Elm eksperiment etməklə öyrənilir, bunu unutmamaq olmaz. Amerikaya gələndə Türkiyə məni təhsil və nəzəri elm baxımından çox yaxşı yetişdirmişdi. Amma eksperimentlər etmək sahəsində çatışmazlıqlarım var idi. Bunu uşaqlarımıza erkən yaşda öyrətməliyik. Bu vərdiş halına gəlməli, edərək öyrənməlidirlər. Bunu sadəcə oxumaqla əldə edə bilməzsiniz.

5. Beşincisi, siyasət və din elmlə qarışdırılır, onları qəti şəkildə ayrı tutmaq lazımdır. Siyasət və din ilə elm qurumları məqsəd və metod baxımından bir-birindən əhəmiyyətli dərəcədə fərqlənir. Bunları qarışdırarsanız, nəticədə həm dini etiqadı olan elm adamları gözdən düşəcək, həm də elm zədələnəcək, etibarını itirəcək, irəliləyə və inkişaf edə bilməyəcəkdir. Eləcə də, alimləri dindən və siyasətdən kənarda tutmaq lazımdır. Əgər

din və siyasət elm adamlarının işinə müdaxilə edərsə, nəticədə elm ortadan qalxar. Əslində, buna ibrətəməz. Ən yaxşı nümunə kimi Uluğ Bəyin Səmərqənddə qurduğu Rəsədxananın taleyini göstərə bilərik. Dini və siyasi ekstremizm o zaman dünya miqyaslı elmi mərkəzə çevrilmiş bu rəsədxananın dağıdılması və alimlərinin dünyanın müxtəlif bölgələrinə qaçması ilə nəticələndi. Alimlər də din və inanc işlərinə qarışmamalıdılar. Çünki cəmiyyətin böyük bir hissəsini özlərindən uzaqlaşdırar və onları qəbul etmədikləri hissini verməsin olarlar.

6. Altıncısı, alimlərə ləyaqətə əsaslanan imkanlar təmin edilməlidir. Onları vəzifəyə təyin etmək, vəzifədə yüksəlmək üçün yeganə meyar ləyaqət olmalıdır. Məsələn, mənim işlədiyim Amerikada sizin keçmişdə etdiyiniz işlərə baxmırlar. Nobel mükafatını aldıqdan sonra dərc olunmaq üçün göndərdiyim ilk məqaləm rədd edildi. Amerikada işləyəcəksən, dayanmadan işləyəcəksən və nəşə tapıb ortaya çıxaracaqsan. Bunun ölçüsü budur. Nə alimlər bundan başqasına qulaq asır, nə də ABŞ Səhiyyə Departamenti kimi elmi fəaliyyətləri maliyyələşdirən qurumlar. Ona görə də işini davam etdirməlisən. Davam etməsək, dəstəkləməyəcəklər, Nobelə, filana baxmayacaqlar. Elmlə bağlı vəzifələrə təyinatlarda da bu nəzərə alınır və bu vəzifələrə dünyadan və Amerikadan ən yaxşı kadrların gətirilməsi üçün say göstərilir.

7. Yeddincisi, insanlar elmlə məşğul olandan sonra onlara azadlıq verəcəksən, bunu et, belə et deməyəcəksən. Alim azadlıq istəyir. Onların bir şeyə həvəsi olur, onun arxasınca düşər və siz də ona bu barədə sərbəstlik verməlisiniz. Ömrünü buna həsr etdiyinə görə, şübhəsiz ki, insanlığa faydalı bir iş görəcəkdir. Bir sözlə, alimə sərbəst şəkildə öz elmi məqsədlərini qoyub, onlara nail olmaq imkanı verilməlidir.

8. Səkkizincisi, bütün bunlardan başqa, mənə, Türk Dünyasına sədaqəti, sevgisi olmayan Türk yaxşı alim ola bilməz. Mən elmə müəyyən dərəcədə öz suallarına cavab tapmaq üçün gəldim. Bilmədiyimi öyrənmək üçün gəldim. Fəqət, mən elmlə məşğul olarkən, xüsusən də yad ölkədə elmlə məşğul olarkən bir şeyi həmişə ağımda tutdum və heç vaxt unutmadım; düşündüm ki, burada təkə özümü deyil, Türk Millətini təmsil edirəm. Bu işə mənə həm güc, həm də məsuliyyət verdi. Hər dəfə bir şey edəndə düşündüm ki, bundan mən nə qazanacağam, Türk Milləti nə qazanacaqdır. Nəticədə, bu mənim üçün bir güc mənbəyi oldu.

Nəhayət, bildiyimə görə, Türk Universitetləri Birliyi Türk Respublikalarının universitetləri arasında tələbə və professor-müəllim heyətinin mübadiləsini təmin etmək və Türk Dünyasında ortaq ali təhsil məkanı yaratmaq üçün işlər aparır. Bunları yaxşı proseslər kimi görürəm, Türk Dünyasında ortaq elmi araşdırmaları da əhatə edəcək şəkildə daha da genişləndirilməsini diləyirəm və Türk Respublikalarının idarə edənlərdən bu fəaliyyətlərə təcili olaraq daha çox büdcə ayırımlarını hörmətlə xahiş edirəm.

Hamınıza təşəkkür edirəm və uğurlar diləyirəm.

Tanrı Türkü Qorusun!